

УДК 141+165

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v057.2025.5>**Ю. А. Добролюбська**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3564-854X>*доктор філософський наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії та методики її навчання
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*

ОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Цифровізація суспільства, яка нині активно впроваджується на глобальному рівні, містить багато складових, які розкривають її сутність як явища. Серед основних питань які в наш час створюють численні дискусії у науковій сфері виступають наступні: «Яка природа цифрового знання?», «В чому полягає специфіка дихотомії реальне / ірреальне у цифровому об'єкті?», «Які риси темпоральності цифрової моделі?» тощо. Об'єднує зазначені проблеми те що вони стосуються сфери онтології цифрового знання, або так званої цифрової онтології. Саме дослідження в даній сфері надає можливість розкрити сутність процесу цифровізації суспільства, визначити характерні риси цифрової людини, оскільки остання виступає тут головною дієвою особою зазначеного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній філософії питання співвідношення реального світу та віртуального є одним з центральних. Зокрема, Андрес Луке-Аяла, Рут Мачен та Ерік Ност звертають увагу на те, що цифрові інструменти та практики трансформують суспільні стосунки з нелюдським світом – чи то через додатки для смартфонів, чи веб-камери. У багатьох випадках цифрові технології розглядаються як такі, що потенційно покращують взаємодію людей з природою. Наприклад, під час локдаунів COVID-19 Британська бібліотека замовила онлайн-виставку, використовуючи свою цифрову колекцію звукових записів природи, провокаційно ставлячи питання, чи може онлайн-підключення замінити доступ до природи. У той самий період Лондонський музей природознавства просував «цифровий щоденник природи» як популярний засіб запису почуттів та спостережень за навколишнім нелюдським світом [8].

Сенсорний або електронний екран, комп'ютерна миш, клавіатура потребують навичок, відмінних від тих, які людина застосовує в контакт з книгою, зошитом, ручкою тощо, відповідно вони виховують інші навички, альтернативні тим, які людина набувала раніше

в процесі розвитку, і водночас змінюють операції і зв'язки в аналізаторах і сигнальних системах. Звідси учені виокремлюють головну рису цифрової людини – існування цифрової людини в нерозривній онтологічній системі «людина – гаджет» [1, с. 18].

Тобто, розуміння онтологічного статусу цифрових об'єктів є ключовим для розвитку етики цифрових технологій, адже воно дає нам змогу точніше визначити їхню роль у моральних ситуаціях, їхній потенціал як моральних агентів або пацієнтів, а також їхній вплив на формування нашого етичного досвіду в цифрову епоху [5, с. 90].

Мар'єнко В. стверджує, що онтологія ІКТ, визначає, як ці технології впливають на людину, соціальні структури та навіть етику суспільного життя. Розуміння онтології ІКТ, на думку ученої, допомагає аналізувати їхню роль у трансформації суспільства, вирішувати етичні та філософські питання, пов'язані з цифровими технологіями, прогнозувати майбутні зміни в інформаційному середовищі, досліджуючи нелінійність цифрової свідомості [3, с. 71].

Важливим аспектом цифровізації суспільства виступає питання симуляції, яка якраз і визначає проблему дематеріалізації та віртуалізації, розмиває межу між реальним і віртуальним, матеріальним та інформаційним. Це створює нові виклики для етичної теорії, яка традиційно спиралася на чіткий розподіл між суб'єктом і об'єктом, реальним і уявним [5, с. 90]. Виходячи з зазначеного, Павлова Т. наголошує, що цифрові технології, завдяки своїй всюдисущості та глибокій інтеграції в повсякденне життя, мають унікальну здатність формувати наші звички, очікування та цінності. Вони створюють нові форми соціальних взаємодій, трансформують наше розуміння приватності, ідентичності та автономії [5, с. 92].

Зі свого боку, Зінченко Т. застерігає, що мас-медіа, соціальні мережі та цифрові платформи можуть призводити й до фрагментації суспільств, утворення інформаційних «бульбашок», які ізолюють групи людей у межах влас-

них інформаційних потоків. Це явище ставить перед суспільством нові виклики у сфері суспільної згоди [2, с. 42].

Враховуючи зазначені вище аспекти проблематики цифрової онтології, метою даної статті є дослідження онтологічного статусу цифрової людини, який формується у сфері дихотомічного співвідношення традиційного фізичного буття та цифрової реальності.

Завдання: 1) визначити поняття цифрової онтології; 2) розкрити онтологічний статус цифрових об'єктів; 3) дослідити проблему співвідношення «реальне» та «віртуальне», де обидві сфери визнаються однаково значущими для цифрової людини.

Методи дослідження. Вирішенню сформульованих мети і завдань сприяло використання наступних наукових методів: метод аналізу і синтезу, системний метод (дозволив розглядати цифрову людину як елемент інформаційної системи, що вказує на її онтологічну природу), метод структурного аналізу (спрямований на виявлення зв'язків цифрової людини в інформаційному просторі, вивчення проблеми співвідношення реального / нереального щодо визначення онтологічного статусу цифрових об'єктів).

Результати дослідження. Цифрова онтологія виступає відносно новим напрямом в сфері дослідження буття сучасної людини з урахуванням впливу ІКТ. Розуміння онтології у спільноті наук ще тільки поступово розвивається. Як зазначають деякі зарубіжні дослідники, онтологічна система інформації була запропонована дуже рано, спочатку вона обмежувалася лише статичним поділенням поля існування. На основі нового поділу поля існування пізніше були висунуті теорія інформаційної еволюції, теорія подвійного існування та подвійної еволюції світу, проблема часу з точки зору інформаційної філософії, проблема «небуття» та взаємозв'язок між «існуванням» та «небуттям» тощо. При цьому, основа онтології повинна обмежуватися не лише поділом та взаємодією «буття» (матерії та інформації), а й поширюватися на весь світ і враховувати ідею взаємної трансформації та еволюції «буття» та «небуття». Поділ сфери існування слід розуміти як множинні аспекти сфери існування: «небуття» та «існування». Матерію та інформацію не слід просто розділяти; вони є багатограним цілим, пов'язаним спрямованістю [10].

Учені виокремлюють чотири рівні онтології інформаційної еволюції: об'єктивне безпосереднє існування; об'єктивне опосередковане існування; суб'єктивне опосередковане існування; суб'єктивне відродження опосередкованого існування. Зазначені рівні відповідають матеріальній, інформації в собі, інформації «сам для себе» та

регенеративній інформації відповідно. Як результат дослідники виокремлюють кілька властивостей «існування» та «неіснування» в процесі взаємної трансформації: безперервність; розвиток; випадковість; ретроспективність; передбачуваність, спрямованість. Остання стосується певного зв'язку між «буттям» та «небуттям», що визначає як ці два поняття співвідносяться, підкреслюються та трансформуються. Цей зв'язок і трансформація існують як у розумі, так і у зовнішньому світі [10].

Тесленко Т. пропонує розглядати цифрову онтологію як філософську категорію, яка отримала нове визначення спільнотою штучного інтелекту і була введена в інформаційну науку [6, с. 67]. Недарма в даному контексті деякі сучасні дослідники наголошують на тому, що під час обговорення цифрової онтології виникають два окремих питання:

а) чи можна адекватно змодельовати фізичний всесвіт цифровим та обчислювальним способом, незалежно від того, чи є він насправді цифровим та обчислювальним сам по собі;

б) чи може кінцева природа фізичного всесвіту бути насправді цифровою та обчислювальною сама по собі, незалежно від того, як її можна ефективно або адекватно змодельовати [7].

Перше – це емпірико-математичне питання, яке досі залишається невирішеним. Я скажу трохи більше про нього в цьому розділі, але решта статті його не стосується. Друге – це метафізичне питання, яке, як я сподіваюся, в решті статті буде показано як неправильно поставлене і, отже, коли на нього буде дано відповідь, неправильно застосоване [7].

Дійсно, з точки зору філософії інформації, інформаційний простір можна розглядати як новий онтологічний вимір, де співіснують об'єктивна реальність та її цифрове відображення. Людство дедалі більше покладається на дані, алгоритми й цифрові моделі у процесі прийняття рішень. Таким чином, інформаційний простір формує нову реальність, яка має прямий вплив на економіку, політику, культуру. Це робить актуальним питання меж між «віртуальним» та «реальним» і того, наскільки вони умовні у сучасному світі [2, с. 41].

Важливим тут є і те, що появу цифрової онтології часто пов'язують розвитком семантичної мережі, концепції, за якою сучасний Інтернет розглядається як такий що призначений для того, щоб люди могли його читати та розуміти. У семантичній мережі семантика інформації чітко визначена, що може сприяти взаємній співпраці між комп'ютерами та людьми. Завдання семантичної мережі полягає у тому, щоб надати мову, яка може виражати дані та

правила міркування в даних, щоб ця мова могла застосовувати правила, які зараз існують у системі представлення знань. Цікавою є думка Тесленко Т. стосовно того, що в такому ракурсі онтологію слід розглядати в межах стандартизованого документу, який формально визначає відношення між словами (наприклад вебдодатки, тощо) [6, с. 67].

Мар'єнко В. пропонує характеризувати онтологію ІКТ за наступними ключовими аспектами:

1) Філософський аспект визначає ІКТ як частину реальності, що поєднує матеріальний та віртуальний світи; досліджує взаємозв'язок між інформацією, технологіями та свідомістю людини.

2) Технологічний аспект включає апаратне і програмне забезпечення, мережеві системи та алгоритми; вивчає принципи обробки, збереження та ередавання інформації.

3) Комунікативний аспект аналізує роль ІКТ у процесах обміну інформацією між людьми та організаціями; розглядає соціальні мережі, онлайн-комунікацію та штучний інтелект як засоби впливу на комунікаційні процеси.

4) Соціальний аспект визначає ІКТ як фактор змін у суспільстві, що впливає на освіту, культуру, політику та економіку; включає питання цифрової нерівності та доступу до інформаційних ресурсів.

5) Етичний аспект розглядає проблеми конфіденційності, інформаційної безпеки та відповідальності за використання ІКТ; включає питання цифрової етики та впливу технологій на свободу волі людини [3, с. 71].

Луке-Аяла А., Мачен Р. та Ност Е. ставлять питання: «Чи можуть цифрові технології та практики, як матеріальності з «віртуальною», «опосередкованою» та «більш ніж реальною» присутністю, ускладнювати традиційне онтологічне розділення природи та суспільства?». І, відповідно дають відповідь, що вони виходять з позиції, що не існує неопосередкованої природи «там», що цифрові інструменти точніше або цілісно фіксують дані. Немає жорсткої межі між природою та суспільством, хоча цифрові інструменти можуть відображати та підкріплювати ідею такої межі або намагатися показати нам протилежне. Вона також схильна визнавати агентивність штучного світу, від сутностей у природному світі до технологічних об'єктів. Наприклад, розуміння цифрових медіа як «динамічної адаптивної екосистеми» явно спрямоване на подолання бінарних опозицій між природою та культурою. Аргумент тут полягає в тому, що терміни «екологія» та «екосистема», замість того, щоб вказувати на зовнішній «природний» світ, визнають переплетення живих та неживих агентів на різних масштабах [8].

Михальчук І., досліджуючи питання природи віртуальної реальності, звертає увагу на те, що вона постає як унікальний синтез онтологічного і екзистенціального вимірів дійсності, це проект з наполегливим прагненням заміни собою фізичної дійсності та спроби витіснення, заміщення, а фактично симуляції трансцендентного. Всі засоби і техніка, яку може використати людина для ініціалізації і реалізації такого проекту, лежать у сфері соціального. Трансцендентний проект людини, який перетворився у розробку віртуальної реальності, являє собою проекцію екзистенційності (яка наділена технічними властивостями) в іманентний світ. Такий проект виглядає сучасним тому, що він узгоджується із сучасними умовами і реалізується сучасними засобами [4, с. 40].

Центральним у цьому дискурсі є питання онтологічної паритетності: чи є цифрові симуляції просто представленнями емпіричних систем, чи вони мають той самий екзистенційний статус, що й явища, які вони імітують? Це питання поєднує такі галузі, як онтологія, епістемологія та інформатика, кидаючи виклик традиційним припущенням про ієрархію між реальним та симульованим. Онтологічна паритетність у цьому контексті досліджує, чи є симуляції еквівалентними емпіричним системам за своїм існуванням, функціональністю та автономністю. Трансформаційний потенціал цифрових симуляцій очевидний у різних сферах. Віртуальні світи, наприклад, відтворюють складну соціальну та економічну динаміку, таку як та, що спостерігається у віртуальних економіках, які часто відображають реальні фінансові системи та впливають на фізичні ринки. Наприклад, аналогічно, прогностичні моделі в персоналізованій медицині дозволяють симулювати специфічні для пацієнта фізіологічні реакції, спрямовуючи рішення щодо лікування. Цифрові двійники, як віртуальні репліки фізичних систем у реальному часі, підвищують операційну ефективність, прогнозуючи збої та оптимізуючи продуктивність у таких галузях, як виробництво та міське планування. Ці застосування демонструють здатність симуляцій досягати функціональної еквівалентності, що дозволяє їм відтворювати та навіть розширювати можливості емпіричних систем. Однак функціональний успіх не обов'язково дорівнює онтологічній еквівалентності. Симуляції залишаються невід'ємно залежними від емпіричних даних для калібрування та перевірки, що підриває їхню екзистенційну незалежність. Крім того, абстракція, необхідна для обчислювальної доцільності, часто призводить до спрощень, які не враховують критичні нюанси складності реального світу [9, с. 2].

Прогнозні моделі, ще одна категорія цифрових симуляцій, призначені для прогнозування майбутнього стану систем на основі поточних та історичних даних. Ці моделі значною мірою спираються на алгоритми та статистичні методи для отримання інформації, що робить їх незамінними в таких галузях, як кліматологія, економіка та епідеміологія. Наприклад, кліматичні моделі моделюють атмосферні процеси для прогнозування глобальних змін температури, тоді як в охороні здоров'я прогнозні моделі прогнозують спалахи захворювань або результати лікування пацієнтів на основі існуючих шаблонів даних. Точність і корисність цих моделей залежать від надійності базових алгоритмів та їхньої здатності включати різноманітні джерела даних. Незважаючи на свою корисність, прогнозні моделі стикаються зі значними проблемами, пов'язаними з невизначеністю та валідацією. На відміну від емпіричних даних, які ґрунтуються на прямому спостереженні, прогнозні моделі працюють в рамках припущень про динаміку системи. Ці припущення можуть вносити упередження або помилки, особливо при застосуванні до складних нелінійних систем. Крім того, нездатність прогнозних моделей повністю враховувати неочікувані змінні або емерджентну поведінку викликає питання щодо їхнього онтологічного статусу [9, с. 4].

Цифрові симуляції – це обчислювальні конструкції, призначені для відтворення, прогнозування реальних процесів і явищ. Ці симуляції спираються на алгоритми та математичні моделі для представлення складних систем, що дозволяє дослідникам перевіряти гіпотези, досліджувати сценарії та генерувати синтетичні дані в контрольованих віртуальних середовищах. Наприклад, симуляції в кліматології моделюють атмосферні процеси для прогнозування змін температури або екстремальних погодних умов, тоді як симуляції в інженерії оцінюють структурну цілісність матеріалів за різних умов. Їхня універсальність та масштабованість роблять цифрові симуляції незамінними в різних галузях, від освіти до наукових відкриттів [9, с. 5].

Висновки. Проведений аналіз онтології цифрової людини дозволяє зробити наступні висновки:

1) цифрова онтологія виступає як окрема філософська категорія, яка покликана вивчати фундаментальну природу штучно створеної реальності (віртуальної реальності), де агентом взаємозв'язків є цифрова людина. Остання виступає показником рівня впливу інформаційних технологій на буття людини та суспільства в цілому;

2) цифрова людина не характеризується обов'язковою наявністю фізичного тіла як його

головної ознаки. В даному випадку специфікою виступає те, що її буття якраз характеризується незалежністю від ознак реальності як такої (простір, час, тілесність). Симулякри створюють штучну реальність як середовище «буття» цифрової людини тим самим змінюючи деякі проблемні аспекти природної реальності. Тому, говорячи про цифровий об'єкт слід враховувати що для нього є характерним існування у двох модальностях. Тобто це копія реальності природної, середовищем дії якої виявляється цифрове середовище;

3) однією з головних проблем, як логічне продовження зазначеного вище, виступає розмивання кордонів між реальним та віртуальним буттям. Цифрове середовище розуміється як вторинний штучно створений світ, в основі якого є симуляція реальності та її об'єктів буття, що через технічні інтерфейси стає таким що психологічно та соціально відповідає фізичному досвіду. При цьому, якщо цифровий об'єкт має можливість впливати на зміни у суспільних процесах, то він визнається онтологічне реальним. Тобто класичне розуміння цієї дихотомії в наш час вже не виправдовує себе, а іноді, навпаки, стає перешкодою на шляху пізнання.

Література

1. Борінштейн Є. Р., Городнюк Л. С. Філософсько-антропологічний феномен Homo Digitalis як онтологічної системи «Людина – Гаджет». *Studies in History and Philosophy of Science and Technology*. 2024. Vol. 33 (1). С. 15–21. <https://doi.org/10.15421/272402>
2. Зінченко Т. Інформаційний простір як нова форма реальності: філософське осмислення цифрової епохи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія»*. 2025. № 29. С. 40–44. <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2025-29-40-44>
3. Мар'єнко В. Онтологія інформаційно-комунікативних технологій як чинник впливу на людину і суспільство: модули цифрової глобалізації. *Humanities Studies*. 2025. Вип. 22 (99). С. 68–80. <http://doi.org/10.32782/hst-2025-22-99-08>
4. Михальчук І. Симуляція реальності людини у віртуальному просторі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. Вип. 11 (384). С. 38–43.
5. Павлова Т., Павлов Р. Онтологія цифрових об'єктів і технологічна нормативність: нові перспективи для цифрової етики. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2024. Вип. 7 (1). С. 86–96. <https://doi.org/10.15421/342419>
6. Тесленко Т. Цифрова онтологія, метафізика, герменевтика як чинники розвитку цифрової філософії економіки. *Humanities Studies*. 2023. Вип. 14 (91). С. 64–76. <https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-08>
7. Floridi L. Against Digital Ontology. *Synthese*. 2009. Vol. 168 (1). <http://doi.org/10.1007/s11229-008-9334-6>
8. Luque-Ayala A., Machen R., Nost E. Digital natures: New ontologies, new politics? *Digital Geography and*

Society. 2024. Vol. 6. P. 1–9. <http://doi.org/10.1016/j.diggeo.2024.100081>

9. Omar A., Ondimu K. Ontology of Digital Simulations: From Virtual Worlds to Predictive Models: Investigation of whether simulated environments hold ontological parity with empirical data. *International Journal of Philosophy*. 2025. Vol. 4. Issue 1. P. 1–18. DOI:10.47941/ijp.2537

10. Wu T., Zhao Y. New Research on the Ontology of Philosophy of Information. *International Summit on the Study of Information: The 6th International Conference of Philosophy of Information* (Beijing, China, 14 August 2023). <https://doi.org/10.3390/cmsf2023008034>

Анотація

Добролюбська Ю. А. Онтологічні засади цифрової людини. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню головних засад онтології цифрової людини. В процесі розгляду даної проблеми наводиться визначення цифрової онтології, виокремлюються її рівні, ключові характеристики, значення цифрової симуляції у проблемі співвідношення реального / віртуального.

Метою даної статті є дослідження онтологічного статусу цифрової людини, який формується у сфері дихотомічного співвідношення традиційного фізичного буття та цифрової реальності. Завдання: визначити поняття цифрової онтології; розкрити онтологічний статус цифрових об'єктів; дослідити проблему співвідношення «реальне» та «віртуальне», де обидві сфери визнаються однаково значущими для цифрової людини.

Вирішенню сформульованих мети і завдань сприяло використання наступних наукових методів: метод аналізу і синтезу, системний метод (дозволив розглядати цифрову людину як елемент інформаційної системи, що вказує на її онтологічну природу), метод структурного аналізу (спрямований на виявлення зв'язків цифрової людини в інформаційному просторі, вивчення проблеми співвідношення реального / нереального щодо визначення онтологічного статусу цифрових об'єктів).

У висновках дається визначення цифрової онтології – окрема філософська категорія, яка покликана вивчати фундаментальну природу штучно створеної реальності (віртуальної реальності), де агентом взаємозв'язків є цифрова людина. Остання виступає показником рівня впливу інформаційних технологій на буття людини та суспільства в цілому. Також зазначається, що онтологічною специфікою цифрової людини виступає те, що її буття характеризується незалежністю від ознак реальності як такої (простір, час, тілесність). Тому, слід враховувати що для нього є характерним існування у двох модальностях. Якщо цифровий об'єкт має можливість впливати на зміни у суспільних про-

цесах, то він визнається онтологічне реальним. Тобто класичне розуміння цієї дихотомії в наш час вже не виправдовує себе, а іноді, навпаки, стає перепорою на шляху пізнання.

Ключові слова: онтологія, симуляція, цифрова онтологія, цифрова людина.

Summary

Dobrolyubskaya Yu. A. Ontological foundations of a Homo Digitalis. – Article.

The article is devoted to the study of the main principles of the ontology of a Homo Digitalis. In the process of considering this problem, a definition of digital ontology is given, its levels, key characteristics, and the significance of digital simulation in the problem of the relationship between the real and the virtual are highlighted.

The purpose of this article is to study the ontological status of a Homo Digitalis, which is formed in the sphere of the dichotomous relationship between traditional physical existence and digital reality. Tasks: to define the concept of digital ontology; to reveal the ontological status of digital objects; to investigate the problem of the relationship between «real» and «virtual», where both spheres are recognized as equally significant for a Homo Digitalis.

The solution of the formulated goals and objectives was facilitated by the use of the following scientific methods: the method of analysis and synthesis, the system method (allowed us to consider the Homo Digitalis as an element of the information system, which indicates its ontological nature), the method of structural analysis (aimed at identifying the connections of the Homo Digitalis in the information space, studying the problem of the ratio of the real / unreal in determining the ontological status of digital objects).

The conclusions provide a definition of digital ontology – a separate philosophical category designed to study the fundamental nature of artificially created reality (virtual reality), where the agent of relationships is a digital person. The latter serves as an indicator of the level of influence of information technologies on the existence of a person and society as a whole. It is also noted that the ontological specificity of the digital person is that his existence is characterized by independence from the signs of reality as such (space, time, corporeality). Therefore, it should be taken into account that it is characteristic of existence in the two modalities mentioned above.

Key words: ontology, simulation, digital ontology, Homo Digitalis.

Дата надходження статті: 06.11.2025

Дата прийняття статті: 17.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025